

Przegląd Zachodni 3,2020

Marek Białokur

Słowa kluczowe: Powstanie wielkopolskie (1918-1919), paryska konferencja pokojowa, Druga Rzeczpospolita, dydaktyka historii, szkolne podręczniki do nauczania historii

Szkolna edukacja historyczna w opinii zdecydowanej większości historyków jest niezwykle istotna. Podkreślają oni zgodnie, że odgrywa kluczową rolę nie tylko z punktu widzenia kształtowania wiedzy młodzieży o przeszłości, ale także świadomości historycznej całego społeczeństwa, gdyż niejednokrotnie to, czego w szkole dowiadują się uczniowie, determinuje ich wiedzę o wielu kwestiach historycznych na całe życie. Niestety za świadomością tych oczywistych stwierdzeń nie idzie w parze szacunek dla dorobku dydaktyki historii - dyscypliny naukowej, której jednym z ważniejszych obszarów badawczych jest analiza wciąż podstawowego, obok nauczyciela historii oraz Internetu, źródła uczniowskiej wiedzy o przeszłości, jakimi są szkolne podręczniki do nauczania historii.

Mając na uwadze powyższe konstatacje, autor artykułu postanowił poddać analizie kilkanaście najpopularniejszych podręczników do nauczania historii w szkołach ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych, z których polska młodzież korzystała na przełomie XX i XXI w. we fragmentach politycznej i militarnej batalii o przyłączenie Wielkopolski do Polski w latach 1918-1919. W artykule wykorzystano przede wszystkim metodę filologiczną oraz porównawczą. Wyodrębniając z kart podręczników główne wątki dotyczące powstania wielkopolskiego oraz wybranych wątków paryskiej konferencji pokojowej wykazano, iż problematyka ta zajmuje, na tyle na ile wymagały tego ramowe programy nauczania historii z lat 90. XX w. oraz podstawy programowe obowiązujące od początku obecnego stulecia, adekwatne do jej znaczenia miejsce. Wynika to z faktu, iż praktycznie we wszystkich analizowanych podręcznikach podane zostały, wraz z krótkim komentarzem, a czasami także obudową dydaktyczną, podstawowe fakty dotyczące okoliczności wybuchu, przebiegu oraz znaczenia powstania wielkopolskiego.

Z analizy jednoznacznie wynika, iż zdecydowanie bardziej dokładne, ale też odznaczające się ciekawszą narracją były opracowania, z których młodzież korzystała w latach 90. XX w. Niestety w przypadku wszystkich analizowanych podręczników stosunkowo słabą stroną była ich obudowa dydaktyczna.

Dariusz Jeziorny

Słowa kluczowe: dyplomacja brytyjska, Liga Narodów, bezpieczeństwo zbiorowe.

Pierwsze miesiące 1936 r. doprowadziły Wielką Brytanię do utraty, zarówno prestiżu na arenie międzynarodowej (nieudane kroki wobec agresji włoskiej w Abisynii), jak i realnych gwarancji bezpieczeństwa (remilitaryzacja Nadrenii, będąca złamaniem traktatu wersalskiego oraz paktów locarneńskich). Nie może więc dziwić, że rząd Stanleya Baldwina dążył do przejęcia inicjatywy i w marcu 1936 r. zadeklarował wolę reformowania Ligi Narodów i całego systemu bezpieczeństwa zbiorowego.

Artykuł odpowiada na pytania, jak dyplomacja brytyjska zamierzała realizować zapowiadane przez premiera zmiany. Kto w szeregach brytyjskiego rządu prezentował w tym kontekście swoje propozycje? Jak Londyn zamierzał wprowadzać je w życie? A ponadto na ile dyplomacja brytyjska planowała odgrywać rolę lidera w wypracowaniu reformy Ligi Narodów?

Wystąpienie Anthony'ego Edena na forum Zgromadzenia Ligi Narodów 25 września 1936 r. stanowiło odpowiedź na te pytania. Pokazało stosunek dyplomacji brytyjskiej do Ligi Narodów i idei bezpieczeństwa zbiorowego. Jednak wielu obserwatorom polityki międzynarodowej wydawało się ono bezpłciowe i sygnalizujące bierność Brytyjczyków.

Artykuł wyjaśnia, dlaczego szef brytyjskiej dyplomacji przedstawił mało mówiące propozycje. Podstawową metodą badawczą jest analiza dokumentów brytyjskiego rządu oraz Foreign Office.

Juliusz Jędrzejczak

Słowa kluczowe: Kazimierz Papée (1889-1979), Wolne Miasto Gdańsk, Hermann Rauschning (1887-1982), dyplomaci polscy, historia dyplomacji

Celem artykułu jest analiza działań polskiego dyplomaty Kazimierza Papée (1889-1979) w jego aktywności dyplomatycznej w Wolnym Mieście Gdańsku w latach 1933-1934. Postanowiono zbadać ówczesne kontakty Papée z prezydentem gdańskiego Senatu Hermannem

Rauschniem wraz z towarzyszącymi im okolicznościami. Za podstawę źródłową do realizacji tego zadania przyjęto w większości nieznane raporty polskiego dyplomaty przesyłane do Warszawy, których treść poddano analizie.

Papée w latach 1932-1936 pełnił funkcję Komisarza Generalnego RP w Wolnym Mieście Gdańsku. Dbał o zachowanie praw Rzeczypospolitej na jego obszarze. Czynił to także w latach 1933-1934 podczas prezydentury Rauschninga – pierwszego polityka na stanowisku prezydenta Senatu należącego do hitlerowskiej partii. Obaj działali w warunkach podporządkowania polsko-gdańskich stosunków relacjom na linii Warszawa-Berlin. Każdy z nich miał też własną wizję kształtowania stosunków Rzeczypospolitej z Wolnym Miastem. Rauschning został zapamiętany jako polityk dążący do ugody z Polską.

Wobec tego pojawia się pytanie o to, jak w tych warunkach radził sobie Papée i jakie konkretne działania podejmował w kontaktach z prezydentem Senatu. Innym problemem badawczym jest ocena ich realnych efektów. Niezbędne było jej dokonanie także w świetle nadrzędnej zasady polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych utrzymania dobrych stosunków polsko-niemieckich.

Magdalena Karolak-Michalska

Słowa kluczowe: zarządzanie etnopolityką, struktura socjoekonomiczna, Europa Wschodnia, obszar poradziecki, etnopolityka

Celem artykułu jest identyfikacja i analiza zróżnicowanej struktury socjoekonomicznej w państwach Europy Wschodniej i jej wpływu na zarządzanie etnopolityką. Zakres tematyczny badań dotyczy przestrzeni terytorialno-czasowej jaką jest niepodległa Białoruś, Republika Mołdawia i Ukraina. Autorka dokonując badań niniejszej problematyki stawia 2 główne pytania badawcze: 1) jakie są główne uwarunkowania obecności i udział mniejszości w strukturze socjoekonomicznej w państwach Europy Wschodniej? 2) jak zróżnicowana struktura socjoekonomiczna w wieloetnicznych społeczeństwach przekłada się na zarządzanie etnopolityką?

Realizacja powyższego celu ma miejsce w oparciu o zastosowanie katalogu metod badawczych (analiza systemowa, metoda porównawcza, metoda historyczna; metoda behawioralna, metoda etnodemograficzna).

Autorka w uwagach końcowych dochodzi do wniosku, że ewentualne „pomijanie” przez władze państwowe w subregionie uwarunkowania zarządzania etnopolityką jaką jest zróżnicowana struktura socjoekonomiczna w społeczeństwach wieloetnicznych rzutuje na brak

skuteczności etnopolityki i sprzyja powstawaniu napięć i konfliktów na tle etnicznym, tym samym zagrażając bezpieczeństwu poszczególnych państw, a w konsekwencji całemu subregionowi.

Jadwiga Kiwerska

Słowa kluczowe: Th.W. Wilson, konferencja paryska, porządek wersalski, amerykańskie posłannictwo, Liga Narodów, rozbrojenie, reintegracja Niemiec, suwerenność narodów

W artykule przedstawiono udział Stanów Zjednoczonych i osobiście prezydenta Th. W. Wilsona w kształtowaniu nowego porządku w Europie po I wojnie światowej. Analizując materiał źródłowy oraz sięgając do literatury przedmiotu, starano się odpowiedzieć na pytanie, które elementy zaczerpnięte z ówczesnego amerykańskiego myślenia o stosunkach międzynarodowych udało się zrealizować, tworząc porządek wersalski, a które odrzucono i dlaczego.

Wychodząc z założenia, że niektóre, nawet niezrealizowane wówczas koncepcje przetrwały, opisano formę ich kontynuacji. Starano się wykazać, że wielokrotnie, angażując się na arenie międzynarodowej i przewodząc w świecie, USA odwoływały się do idei wilsonizmu, traktując je często jako uzasadnienie dla swoich kontrowersyjnych działań, podyktowanych partykularnym interesem. Ale też wiele z wizji amerykańskiego prezydenta wpisało się na stałe do relacji międzynarodowych, stanowiąc cenną spuściznę zaangażowania Wilsona.

Tomasz Klin

Słowa kluczowe: Europa Środkowo-Wschodnia; międzynarodowy ład polityczny; Europa Zachodnia; USA; Chiny; Rosja

Artykuł podejmuje analizę przyszłości Europy Środkowo-Wschodniej (EŚW) jako regionu w kontekście globalnego układu sił. Za inspirację posłużyły deklaracje liderów politycznych Inicjatywy Trójmorza, by poprawić pozycję międzynarodową jej państw członkowskich. Celem artykułu jest zbadanie warunków i możliwości poprawy międzynarodowej pozycji państw EŚW. Rozpatrzono następujące czynniki wewnętrzne: stopień integracji regionalnej, czynniki demograficzne i gospodarcze oraz problematykę nacjonalizmu. Z kolei uwarunkowania zewnętrzne dotyczą oddziaływania regionalnego

wielkich mocarstw: USA, Chin i Rosji oraz Europy Zachodniej rozumianej jako względnie zintegrowany region Unii Europejskiej.

Wpływ tych czterech ośrodków potęgi na EŚW będzie zależeć od ich relatywnego rozwoju, wielkomocarstwowej rywalizacji i kooperacji oraz trudniejszych do prognozowania preferencji ideologicznych.

W artykule zidentyfikowano długofalowe trendy demograficzne i ekonomiczne, zastosowano analogie historyczne i porównania międzyregionalne, a także analizę oddziaływania globalnej biegunowości na EŚW.

Wawrzyniec Konarski

Słowa kluczowe: Irlandzka Armia Republikańska, walka o niepodległość, Wielka Brytania, nacjonalizm, republikanizm

Nazwa Irlandzka Armia Republikańska (IRA) zaistniała po raz pierwszy 30 sierpnia 1919 r. To właśnie wtedy zaczęto tak określać zaprzysiężone grupy zbrojne walczące w wojnie Irlandczyków o niepodległość z lat 1919-1921, najpierw z brytyjskimi siłami policyjnymi, a następnie z regularnym wojskiem. IRA stała się wówczas organizacją, którą z perspektywy doświadczeń dwudziestego wieku można określić jako strukturę zbrojną o charakterze partyzanckim, praktycznie pierwszą tego typu w Europie XX wieku. Co ważne, dla znaczącej liczby brytyjskich naukowców, dziennikarzy, a zwłaszcza polityków, ale i także irlandzkich od chwili pojawienia się uchodzi ona za organizację terrorystyczną. Poprzestanie na takim stwierdzeniu praktycznie kończy dyskusję. Jednak taki sposób myślenia oznacza abstrahowanie od indywidualnej motywacji uzbrojonych republikanów, a przede wszystkim ignorowanie kontekstu polityczno-prawnego aktów przemocy. W istocie, odróżnienie terroru, opartego na kryterium ideologicznym i politycznym, od walki narodowyzwoleńczej *par excellence* jest jednym z najtrudniejszych problemów do rozstrzygnięcia. Takie rozróżnienie nie ma szansy na uzyskanie w pełni obiektywnej interpretacji zwłaszcza w wykonaniu polityków. Z kolei rzecznicy i/lub wykonawcy takich działań zawsze wspierają się argumentami ideologicznymi, które są przez nich świadomie i przy okazji notorycznie nadużywane.

Zakres merytoryczny niniejszych rozważań charakteryzowany jest przez dwa, celowo wybrane podejścia badawcze, a mianowicie chronologiczne i faktograficzne. W ten sposób ostatnie sto lat stanowi tło dla przedłożonej narracji odnoszącej się do faktów i wydarzeń pozostających tu przedmiotem naukowej refleksji.

Wspomniana narracja skoncentrowana jest wokół analizy następujących zagadnień naukowych: 1/ współzależności między nacjonalizmem i republikanizmem w tradycji Irlandzkiej, 2/ przemocy postrzeganej jako działania partyzanckie lub terrorystyczne rozpatrywane w kontekstach: historycznym, współczesnym i przestrzennym, 3/ przemian w rozumieniu narodu irlandzkiego w perspektywie chronologicznej, 4/ autorskiej typologii przesłanek zbrojnego oporu i jego egzemplifikacji.

Mirosław Lakomy, Miron Lakomy

Słowa kluczowe: RT.com, Russia Today, wojna informacyjna, Rosja, Donald Trump, wybory prezydenckie 2016

Artykuł jest próbą zrozumienia sposobu kreowania wizerunku kandydatury Donalda Trumpa podczas kampanii prezydenckiej w USA w 2015 i 2016 roku przez finansowaną przez Rosję stronę internetową telewizji Russia Today (RT.com). Celem podjętej analizy jest ustalenie, czy RT.com była rzeczywiście zaangażowana w tworzenie sztucznego wizerunku kampanii na korzyść Trumpa i czy popierała go przeciwko Hillary Clinton, jak sugerują niektóre relacje. Drugoplanowym celem jest zrozumienie, jakie priorytety (w tym podnoszone tematy i kwestie) zostały przyjęte przez RT.com w odniesieniu do republikańskiego kandydata. Aby osiągnąć te cele, badanie zostało oparte na koncepcji programowania politycznego i analizie treści warstwy tekstowej RT.com.

Autorzy artykułu wykazują, że choć podejście analizowanej strony internetowej RT.com ewoluowało w czasie, nie można twierdzić, że jawnie sprzyjała Donaldowi Trumpowi. Jednocześnie jednak RT.com mocno eksponowała swoje stanowisko o braku „męskiej przyjaźni” między Trumpem i Putinem oraz nieobecności „czynnika rosyjskiego” w amerykańskich wyborach. Ponadto, przekazywała liczne wiadomości, które tworzyły negatywny obraz amerykańskich procesów demokratycznych wiążąc kampanię prezydencką w 2016 roku ze skandalami, przemocą, ekstremizmem i przestępstwami.

Magdalena Lorenc

Słowa kluczowe: Muzeum Stalina; muzeum stalinowskie; Gori; muzeum pamięci; polityczność muzeum; metoda topografii politycznej

Celem tekstu jest krytyczna refleksja nad Muzeum Stalina w Gori. Pytanie podstawowe sprowadza się do tego, jakie wartości nieprzestrzenne ewokuje Muzeum lub – odwracając perspektywę – jak określone wartości przestrzenne konstruuje i utrwalają wartości nieprzestrzenne tego zideologizowanego założenia komemoratywnego? Aby na nie odpowiedzieć, konieczne było wykonanie dokumentacji fotograficznej *in situ* w trakcie terenowych badań własnych, a następnie porównanie jej ze zdjęciami dostępnymi w Internecie.

Dla opracowania zgromadzonego materiału empirycznego podjęto próbę stworzenia autorskiej metody jakościowej, którą nazwałam topografią polityczną (MTP). Procedura badawcza z jej użyciem jest czteroetapowa i po selekcji materiału empirycznego obejmuje: pozyskiwanie, analizę i interpretację danych ze źródeł niepisanych.

Ramę teoretyczną stanowiły tutaj trzy koncepcje: wiedzy-władzy Michela Foucaulta, przemocy symbolicznej Pierre'a Bourdieu oraz relacji przestrzennych Yi-Fu Tuana. Dzięki nim udało się wykazać, że zastosowane rozwiązania przestrzenne służą apoteozie Stalina jako zwycięzcy w wielkiej wojnie ojczyźnianej. To synteza praktyk muzealnych, funeralnych i komemoracyjnych, której najlepszym przykładem jest znajdująca się na piętrze i stanowiąca najważniejszą część ekspozycji, sala-mauzoleum z maską pośmiertną dyktatora. Nadaje ona charakteru sakralnego całemu kompleksowi muzealnemu. To rzeczywistość spetryfikowana sprzed XX Zjazdu KPZR, na którym Chruszczow napiętnował zgubne skutki kultu jednostki.

Paweł Malendowicz

Słowa kluczowe: statofobia, radykalizm, myśl polityczna, anarchizm

Statofobia jest niechęcią wobec państwa, której przyczyną jest lęk przed państwem. Niechęć wobec państwa jest analizowana w artykule w dwóch wymiarach: substancjalistycznym i akcydentalistycznym. Krytyka substancjalistyczna opiera się na dostrzeganiu w krytykowanym przedmiocie zła esencjalnego, które tkwi w samej naturze przedmiotu. Niechęć akcydentalistyczna odnosi się do wad przygodnych i niekoniecznych, ma charakter okazjonalny. Przedmiotem artykułu jest statofobia substancjalistyczna we współczesnej myśli politycznej.

Analizie zostały poddane: anarchizm, anarchokapitalizm, narodowy anarchizm, trybalizm, prymitywizm i anarchotranshumanizm. Celem artykułu jest zidentyfikowanie argumentów kierowanych przeciwko państwu, a także określenie determinantów statofobii w wybranych nurtach myśli politycznej. Hipotezą jest założenie, że statofobia substancjalistyczna

determinowana jest procesem maksymalizowania idei wolności w myśli politycznej, co wpływa na niechęć lub wrogość wobec państwa.

W celu zweryfikowania hipotezy autor zastosował analizę tekstów źródłowych (tekstów propagandowych, dokumentów programowych i ideologicznych oraz publicystyki), będących wytworem autorów wymienionych nurtów myśli politycznej i ich zwolenników. Myśl ta może pełnić funkcje zarówno konstruktywne, jak i destrukcyjne wobec państwa demokratycznego. W wyniku analizy hipoteza ta została potwierdzona częściowo.

Andrzej Podraza

Słowa kluczowe: polityka zagraniczna, Stany Zjednoczone, wilsonizm, promocja demokracji, multilateralizm

Głównym celem artykułu jest analiza ciągłości i zmiany w amerykańskiej polityce zagranicznej ze szczególnym naciskiem położonym na koncepcję prezydenta Woodrow Wilsona i jej wpływ na międzynarodową strategię Stanów Zjednoczonych w okresie II wojny światowej, początków zimnej wojny i po jej zakończeniu. W artykule stawia się tezę, że koncepcja Woodrow Wilsona nie powstała w próżni i jakkolwiek zakończyła erę bazującą na mowie pożegnalnej prezydenta George'a Washingtona z 1796 r., to jednak bardzo dobrze mieści się w tradycji myślenia o narodzie amerykańskim i jego misji oraz innych elementach stanowiących podstawę aktywności międzynarodowej Stanów Zjednoczonych.

Wilsonizm, rozumiany jako liberalny internacjonalizm, jest bardzo wpływową koncepcją w rozwoju amerykańskiej polityki zagranicznej przez dekady i przyczynił się w okresie II wojny światowej do narodzin wieku Ameryki w polityce międzynarodowej. Z uwagi na transformację porządku globalnego po zakończeniu zimnej wojny, a także prezydenturę Donalda Trumpa, można rozważać kwestię końca wieku Ameryki.

W analizie polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych bierze się pod uwagę zarówno teorię liberalną, do której odwołuje się Woodrow Wilson, ale również realistyczną, która może być kojarzona z poprzednikiem Wilsona prezydentem Theodorem Rooseveltem.

Marek Rewizorski

Słowa kluczowe: Liga Narodów, międzynarodowy porządek handlowy, klauzula największego uprzywilejowania, protekcjonizm, instytucjonalizm historyczny.

Celem niniejszego artykułu, wpisującego się narrację poszukiwania sektorowego dziedzictwa Ligi Narodów, jest prześledzenie zmiany i ciągłości międzynarodowego porządku handlowego z perspektywy historycznego instytucjonalizmu.

Punktem wyjścia jest odrzucenie powszechnie przyjętego założenia, zgodnie z którym ów ład został ukształtowany po drugiej wojnie światowej w następstwie tzw. momentu krytycznego, tj. egzogennej decyzji lub wydarzenia, które przerywa relatywnie długie okresy stabilności i wyznacza instytucjom określoną ścieżkę rozwoju.

Autor artykułu, zamiast poszukiwać momentów krytycznych, proponuje sięgnąć do alternatywnego wyjaśnienia zmiany instytucjonalnej. Odwołując się do wydarzeń i decyzji z lat 1925-1929, w tym postanowień międzynarodowej konferencji ekonomicznej w Genewie (1927), oraz uwzględniając podmiotowość sprawczą Ligi Narodów, doszukuje się podwalin powojennego porządku handlowego i wzorca rozwoju instytucjonalnego jako rezultatu stopniowych zmian instytucjonalnych (inkrementalizm), determinowanych przez zjawiska i czynniki endogenne.

Kinga Smoleń

Słowa kluczowe: Kurdowie, wojna hybrydowa w Syrii, Bliski Wschód, pozycja Kurdów w regionie Bliskiego Wschodu

Celem artykułu jest analiza wpływu wojny hybrydowej w Syrii na pozycję Kurdów w regionie Bliskiego Wschodu. W rozważaniach wojna w Syrii ukazana została, po pierwsze jako zmienna niezależna pozycji Kurdów na Bliskim Wschodzie. Wskazane działania wojenne należy uznać za zmienną warunkującą m.in. z uwagi na zmieniający się stosunek reżimu Baszara Al-Assada wobec tej mniejszości; rolę podmiotów trzecich - głównie Iranu, Turcji i Stanów Zjednoczonych; a także wpływ, jaki na układ geopolityczny w regionie wywarła ofensywa tzw. Państwa Islamskiego w Syrii. Po drugie, w artykule podjęto próbę określenia pozycji Kurdów w regionie Bliskiego Wschodu na skutek powyższych zjawisk. W tym kontekście po trzecie, zasadne jest ukazanie działań Kurdów z perspektywy realizacji planów

autonomicznych, skuteczności walki z dżihadystami oraz kształtowania relacji z ważnymi graczami regionalnymi i Stanami Zjednoczonymi.

Postawiono następujące pytania badawcze: czy w rezultacie działań wojennych w Syrii pozycja regionalna Kurdów wzrosła i stali się oni liczącą się siłą? Czy przeciwnie, uległa ona marginalizacji, a problem autonomii dla Kurdów przestał istnieć? Czy wojna w Syrii nie implikuje pozycji Kurdów na Bliskim Wschodzie, a istotny wpływ ma na nią rywalizacja regionalnych i pozaregionalnych mocarstw? W artykule poddano weryfikacji dwie hipotezy badawcze: 1) istotny wpływ na międzynarodową pozycję Kurdów wywiera zaangażowanie mocarstw regionalnych oraz Stanów Zjednoczonych i Rosji w wojnę hybrydową w Syrii, które należy uznać za przejaw ich geopolitycznej rywalizacji na Bliskim Wschodzie; 2) zaangażowanie Kurdów w walkę z bojownikami z tzw. Państwa Islamskiego spowodowało krótkotrwały wzrost pozycji międzynarodowej tej mniejszości. W perspektywie długoterminowej walka Kurdów z dżihadystami była instrumentalnie traktowana przez głównych graczy w regionie oraz Stany Zjednoczone i Rosję i związana z realizacją ich geopolitycznych interesów.

W artykule zastosowano następujące metody i techniki badawcze: analiza czynnikowa w kontekście wskazania uwarunkowań, które wywarły największy wpływ na pozycję Kurdów w regionie Bliskiego Wschodu oraz analiza danych statystycznych w odniesieniu do populacji Kurdów, a także frekwencji oraz wyników referendum niepodległościowego, przeprowadzonego we wrześniu 2017 r. w Iraku.